

Walter Brueggemann
Uitverkoren volk?
*Bijbellezen met het
oog op het Israëliisch-
Palestijns conflict*

*Voor Joe Phelps,
mijn onverschrokken, trouwe vriend*

Walter
Brueggemann

**Uitverkoren
volk?** *Bijbellezen
met het oog op het
Israëliisch-Palestijns
conflict*

Uitgeverij Boekencentrum, Utrecht

www.uitgeverijboekencentrum.nl

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door Kairos-Sabeel Nederland.

Oorspronkelijk verschenen onder de titel *Chosen* bij Westminster John
Knox Press, Louisville Kentucky, U.S.A.
© 2015 Walter Brueggemann

Vertaald door Willemien Keuning, Bram Grandia en Hans Baart.

De bijbelteksten in deze uitgave zijn ontleend aan de Nieuwe Bijbelvertaling,
© Nederlands Bijbelgenootschap 2004/2007.

Boekverzorging: Studio Anton Sinke, www.antonsinke.nl
Foto omslag: 'Ongeloof', Hans van der Waal

ISBN 978 90 239 5177 3
NUR 700

© 2017 Uitgeverij Boekencentrum, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of
openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch,
mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier,
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Voorwoord – *Jan den Hertog* 7

Dankwoord – *Walter Brueggemann* 11

Introductie 13

1. Bijbellezen met het oog op het Israëlich-Palestijns conflict 17

2. Gods uitverkoren volk: claim en probleem 27

3. Heilig land? 35

4. Zionisme en Israël 45

Vraag & antwoord met Walter Brueggemann 55

Woordenlijst 59

Studiegids

- Introductie bij de studiegids 65

- Richtlijnen voor een gesprek met wederzijds respect 67

- Eerste bijeenkomst: Introductie & bijbellezen met het oog op het Israëlich-Palestijns conflict 69

- Tweede bijeenkomst: Gods uitverkoren volk 73

- Derde bijeenkomst: Heilig land? 75

- Vierde bijeenkomst: Zionisme en Israël 77

Aanvullende vragen bij Vraag & antwoord met Walter Brueggemann 79

Voorwoord

Jan den Hertog

De emeritus hoogleraar Oude Testament Walter Brueggemann wordt gerekend tot de meest gezaghebbende kenners van het Oude Testament. In dit boek onderzoekt hij bijbelteksten met het oog op het conflict van Israël met de Palestijnen. Ooit geordineerd binnen de United Church of Christ liet hij zich kennen als fervent verdediger van de staat Israël. Jarenlang onderzoek naar bijbelse verbondsteksten, veranderingen in de politieke machtsverhoudingen in dit deel van het Midden-Oosten en niet in de laatste plaats de kennismaking met Joodse critici van Israëls machtspolitiek leidden bij hem tot kritische toetsing van gevestigde opvattingen.

Zijn manier van schrijven maakt het boek toegankelijk voor een breed publiek. De gespreksvragen achter in het boek en de goed doordachte richtlijnen voor gespreksgroepen maken het geschikt om gebruikt te worden in leerhuzen, toerustingscursussen en andersoortige gespreksgroepen.

Zijn conclusie, die ik van harte onderschrijf, is dat bijbelteksten – inclusief de teksten die spreken over Israël als uitverkoren volk – niet gebruikt mogen worden om het in bezit nemen van Palestijns land door de staat Israël te legitimeren. Waar dat wel gebeurt, is zijns inziens geen sprake meer van verantwoorde theologie, maar van een (elders door hem giftig genoemde) ideologie. Een dergelijke zienswijze werd hier te lande ooit verwoord door de theoloog prof. dr. K.H. Miskotte: je kunt best het zionisme steunen, maar bijbelteksten geven daar geen aanleiding toe. Het thema van het beloofde land dat geschonken wordt en dat niet veroverd kan worden, heeft Brueggemann decennia eerder uitvoerig behandeld in zijn boek *The Land* (1977). Daarin spitste hij het thema van de verbondsbeloften nog helemaal niet toe op het conflict van Israël met de Palestijnen. Dat hij dat nu wel doet, is de vrucht van zijn jarenlange worsteling met overgeleverde loyaliteiten ten opzichte van Joden en de staat Israël, en met gevestigde theologische opvattingen.

In de Verenigde Staten is de invloed van de Israëllobby van met name evangelicale christenen bijzonder krachtig, zowel binnen de Amerikaanse kerken als op de landspolitiek. Gegeven die context is publicatie van een geschrift als dit, evenals de uitnodiging aan het lezerspubliek om over de inhoud in gesprek te gaan, welkom en dapper. Wat opgaat voor de Verenigde Staten geldt ook voor Nederland: een kritische stellingname ten aanzien van het misbruik van bijbelteksten ten voordele van de machtspolitiek van Israël kan dikwijls rekenen op hoon, insinuaties en laster. Ik hoop dat ook christenen in Neder-

land die sterke loyaliteitsbanden met de staat Israël ervaren, bereid zijn om de vragen die in dit boek worden opgeworpen ter harte te nemen.

Terecht wijst Brueggemann op de meerstemmigheid van bijbelteksten, omdat ze ontstaan zijn in verschillende historische en culturele contexten. Iedereen kan in de bijbeltekst lezen wat hij of zij wil lezen ter bevestiging van tevoren ingenomen standpunten. Teksten die de ander uitsluiten – zoals in het bijbelboek Ezra, waar een etnisch criterium wordt gehanteerd – bevinden zich in het gezelschap van teksten die de vreemdeling van harte insluiten en welkom heten. Selectief teksten lezen is onverantwoord. Belangrijk is zijn conclusie dat, ondanks verschillende accenten, voor het bijbelse Israël de religieuze identiteit primair is.

Wat betreft de exegese van bijbelteksten wijst Brueggemann op de historische afstand tussen de bijbelse tekst en de huidige issues. Hij vindt het een onverantwoorde simplificatie wanneer er een regelrecht verband wordt gelegd tussen het in de bijbeltekst vermelde ‘Joodse volk’ en het huidige volk in de staat Israël. Hierbij zij opgemerkt dat de politieke zionisten alles in het werk stellen om een dergelijke continuïteit aan te tonen. De werking van deze ‘mythe van de continuïteit’ blijkt bijzonder krachtig: de niet-godsdienselijke politieke zionisten die bewust breken met het judaïsme, presenteren zich tot op de dag van vandaag als rechtmatige erfgenamen van het bijbelse Joodse volk. Het is deze mythe die Brueggemann voorzichtig maar beslist ondergraaft.

Zoals eerder opgemerkt onderzoekt Brueggemann het conflict van Israël met de Palestijnen als bijbelwetenschapper. Zoals velen binnen en buiten de Verenigde Staten was hij verheugd over de totstandkoming van de staat Israël na de ervaringen van de Shoah. Hij was volgens woorden uit de introductie ‘dankbaar voor de stichting en bloei van de staat Israël als belichaming van Gods uitverkoren volk’. De latere ontwikkelingen van Israël tot oppermachtige militaristische staat die steeds meer Palestijns land rooft, hebben Brueggemann tot andere gedachten gebracht. Gegeven zijn startpositie kunnen we gerust spreken van een omslag.

Terecht voert hij de Tora en in het verlengde daarvan de Universele Verklaring van de rechten van de mens aan als noodzakelijke regels voor het in stand houden van een menswaardige samenleving, en even noodzakelijk om tot een rechtvaardige vrede te komen. Hij stemt daarmee overeen met het officiële uitgangspunt van de Protestantse Kerk in Nederland, die in haar nota *Het Israëlijsch-Palestijns conflict* (2008) het internationaal recht als kader noemt waarbinnen gewerkt moet worden aan een rechtvaardige oplossing van het conflict.

Aantrekkelijk aan dit boek is ook zijn geringe omvang. Het spitst zich vrijwel uitsluitend toe op gebruik van bijbelteksten uit eigen belang. Deze toespitsing levert legio onderwerpen op die uitnodigen tot verdere verdieping.

Bijvoorbeeld de vraag hoe de symbiotische relatie tussen de Verenigde Staten en Israël gevoed wordt door oorsprongsmythen van beide landen, die wijzen op 'uitverkoren-zijn'. Of de vraag hoe het mogelijk is dat beeldvorming rond Israël en de Palestijnen het zo vaak kan winnen van aantoonbare feiten. Wat is ervoor nodig om, zoals Brueggemann deed, een omslag te maken?

Culemborg, 18 mei 2017

Dankwoord

Walter Brueggemann

Het conflict tussen Israël en het Palestijnse volk is geen statisch onderwerp en er passen geen vastgeroeste opvattingen bij. De aard van het conflict verandert steeds. Het helpt niet verder om er verouderde politieke opvattingen op na te houden zonder deze te heroverwegen in het licht van geheel nieuwe omstandigheden. Onderwerpen veranderen met de tijd. Aanpassing van denken en beleid getuigt van verantwoordelijkheidszin. Mijn eigen overtuigingen aangaande het conflict zijn, zoals bij veel mensen, met de tijd ingrijpend veranderd. In het licht van de veranderende politieke realiteit lijkt me deze ontwikkeling verantwoord. Indachtig de lange geschiedenis van christelijk antisemitisme en het trauma van de Shoah was er destijds terecht dankbaarheid voor de stichting van de staat Israël: een Joods thuisland was veiliggesteld. De situatie is dramatisch gewijzigd: de staat Israël heeft zich ontwikkeld tot een grote militaire mogendheid, die zonder ophouden de Palestijnse Gebieden administratief en militair in haar greep houdt.

Dit boek doet verslag van mijn onderzoek naar het conflict. Ik heb me laten inspireren door het getuigenis van Naim Stifan Ateek en het werk van Sabeel door de jaren heen. Sabeel is een beweging van onderop (een zgn. grassroots movement) in Oost-Jeruzalem waarin Palestijnse christenen werken aan rechtvaardige vrede in Palestina en Israël. Met zijn boek *Palestine: Peace not Apartheid* heeft Jimmy Carter de lezer stevig wakker geschud met de oproep om beleid en praktijk, voor zover gelegitimeerd door het thema van de landbelofte in de Hebreeuwse Bijbel, opnieuw te doordenken. Voor mij zijn de contacten met Mark Braverman uiterst belangrijk geweest. Zijn heroverweging van de kwestie heeft velen uitgenodigd om hetzelfde te doen. Bovendien heeft Braverman me laten kennismaken met de belangrijke getuigenissen van Israëlische pleitbezorgers van vrede. Zij hebben de moed om verder te denken dan in slogans. Daarnaast ben ik reisgenoot geworden van de Presbyterian Church in de Verenigde Staten op de weg van pijnlijke en moeizame keuzes aangaande desinvestering in Israël. Steeds meer ben ik me bewust geworden van de diepte en de complexiteit van dergelijke kwesties. In dit boek probeer ik mijn roeping als leraar van de kerk te vervullen. De zaken die hier besproken worden, zijn eindeloos omstreden. Dat zal wel zo blijven: als ze niet omstreden waren, zouden wij er niet mee worstelen. Dat zaken betwist worden, ontslaat ons echter niet van de verplichting om te getuigen waar en wanneer we kunnen. Ik ben David Maxwell dankbaar dat hij voorgesteld heeft om dit

boek te schrijven en ervoor zorgde dat het gepubliceerd kon worden. De uitgevers van Westminster John Knox Press, die woorden omzetten in boeken, ben ik zoals altijd mijn dank verschuldigd.

Graag draag ik dit werk op aan mijn vriend Joe Phelps, een onverschrokken dienaar van het evangelie, die ten aanzien van diverse urgente kerkelijke kwesties standvastig en dapper blijft. Over het Israëliësch-Palestijns conflict hebben we het niet gehad. Hij is niet verantwoordelijk voor mijn inzichten, maar zijn moed heeft in belangrijke mate bijgedragen aan mijn heroverwegingen. Ik ben hem dankbaar.

Columbia Theological Seminary, Advent 2014

Introductie

Het schijnbaar onoplosbare conflict tussen de staat Israël en het Palestijnse volk doet een groot beroep op onze denkkracht omtrent politieke mogelijkheden. Het conflict is slechts ‘schijnbaar’ onoplosbaar, aangezien alle historisch-politieke problemen oplossingen kennen bij voldoende moed, eerlijkheid en vasthoudendheid.

Het conflict is geen vaststaande, onveranderlijke stand van zaken. Het is een dynamische, historische werkelijkheid die dramatisch aan het veranderen is. Deze wordt met de tijd steeds opnieuw gedefinieerd. Daarom mogen we het denken niet aan banden leggen door vast te houden aan een bepaalde positie. Integendeel, om recht te doen aan de veranderde en veranderende werkelijkheid moeten inzichten geregeld heroverwogen worden. Niet afwijken van een vastgestelde oplossing leidt tot ideologisering. Dat is niet erg behulpzaam bij werkelijke problemen.

Mijn eigen denken is sterk beïnvloed door mijn werk als bijbelwetenschapper. Daarom begin ik met de claim dat Israël Gods uitverkoren volk is. Deze overtuiging staat in de Bijbel niet ter discussie. Bovendien sluit deze theologische aanspraak naadloos aan bij de werkelijkheid van Joden, die de Tweede Wereldoorlog en de Shoah meemaakten. Het Joodse volk bleek kwetsbaar te zijn en de behoefte aan een thuisland was zeer urgent. Evenals veel moderne evangelicale christenen was ik dankbaar – en dat ben ik nog steeds – voor de stichting en bloei van de staat Israël als belichaming van Gods uitverkoren volk. Dat heb ik uitgedrukt in mijn eerdere boek *The Land*. Ik zag ‘het heilige land’ als de geëigende plaats voor het uitverkoren volk van de Bijbel, waar het Israël goed zal gaan – Israël, zowel het land als het volk.

Er is sindsdien veel veranderd, waardoor de verhouding tussen Israël als staat en het lot van Gods uitverkoren volk vraagt om nieuwe bezinning.

- De staat Israël heeft zich ontwikkeld tot een immense militaire grootmacht, vermoedelijk met nucleaire capaciteit. Het lijkt geen twijfel dat de nadruk op militaire slagkracht gedeeltelijk een antwoord was op de vijandige omgeving waarin de staat Israël leeft. De voormalige aanvallen van de buurlanden zijn hiervan een voorbeeld.
- De staat Israël heeft de bezetting van de Westelijke Jordaanoever sterk uitgebreid en continueert dit agressieve beleid door nieuwe nederzettingen te ontwikkelen.
- De staat Israël heeft een enorme onverschilligheid aangaande de mensenrechten van Palestijnen aan de dag gelegd.

Daarom kan de staat Israël met zijn huidige tendensen en strategieën op weinig erkenning rekenen ten aanzien van zijn aanspraak Gods uitverkoren volk te zijn. Er moeten belangrijke initiatieven worden genomen om de mensenrechten van Palestijnen veilig te stellen. Mijn veranderde opstelling is te vinden in de nieuwe editie van mijn boek over het land. Die verandering kenmerkt ook het denken van vele critici, net als ik begaan met de veiligheid van de staat Israël. Zowel om politieke alsook om interpretatieve kwesties is zo'n heroverweging nodig. Zonder verandering in houding en beleid is het conflict niet op te lossen. Het is duidelijk dat de staat Israël weinig terughoudendheid jegens Palestijnen zal blijven betrachten zolang hij van de Verenigde Staten een blanco cheque krijgt, inclusief financiële ruggensteun. Dergelijke eenzijdige, onvoorwaardelijke steun aan de staat Israël dient uiteindelijk het belang van geen enkele partij. Vrede is alleen mogelijk wanneer het politieke bestaansrecht van zowel Israëli's als Palestijnen wordt erkend. Zolang deze kwestie niet aan de orde komt, blijft destabilisatie een risico voor de hele regio.

Christelijke lezers zullen de Bijbel niet kunnen lezen als louter ideologische onderbouwing van de staat Israël. Dan zou het bijbelse getuigenis uiteindelijk neerkomen op steun voor Israël. De Bijbel is een dynamisch boek vol complexe interacties tussen het uitverkoren volk en andere volken. We doen er goed aan om de complexiteit van de Bijbel niet te reduceren tot een simplistische verdediging van Israëls uitverkiezing. De Bijbel dwingt de lezer tot zorgvuldigheid!

Het is mijn hoop dat de christelijke gemeenschap in de Verenigde Staten stopt met een rechtstreeks beroep op de Bijbel om de staat Israël te steunen, en de moed zal hebben om de politieke situatie onder ogen te zien zonder zich te laten intimideren door beschuldiging van antisemitisme. Verder hoop ik dat christenen in de Verenigde Staten krachtiger pleitbezorgers van mensenrechten worden en dat zij bij de regering van de Verenigde Staten erop aandringen de politieke werkelijkheid te erkennen in plaats van vast te houden aan een eendimensionale ideologie. Velen van ons hebben de indruk dat de zogenaamde tweestatenoplossing een onmogelijkheid is, omdat Israël in zijn huidige vorm nooit een levensvatbare Palestijnse staat zal toestaan. Het is onze plicht om oog in oog met de overmacht van de staat Israël opnieuw over mensenrechten te gaan nadenken. Die overmacht gaat gepaard met een houding van onverschilligheid en cynisme en is doorgaans immuun voor elke vorm van mensenrechten.

Ik ben geen jota veranderd waar het gaat om de status van Israël als Gods uitverkoren volk of om de noodzaak van veiligheid en welzijn voor de staat Israël. Het christelijke Westen heeft nog altijd veel uit te leggen over zijn geschiedenis vol antisemitisme. Niets van die erfenis echter mag blindheid of onverschilligheid veroorzaken voor de politieke werkelijkheid en de manier waarop ideologie zonder weerwoord enorme schade aanricht aan de voor-

uitzichten op vrede en aan de hoop en kansen van de kwetsbaren. De poging om het Israëliisch-Palestijns conflict in te kaderen in termen van antisemitisme is niet overtuigend. Waar de een overheerst en de ander lijdt, zijn moed en eerlijkheid vereist. De songwriter James Russell Lowell schreef in relatie tot de Amerikaanse burgeroorlog: 'Nieuwe situaties leren ons nieuwe plichten.' Het huidige conflict met zijn escalatie van cynisch geweld is zo'n nieuwe situatie. Nieuwe plichten zijn nu vereist.